

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

ВСТУП

Сільське господарство є першоосновою розвитку людського суспільства. Продукція галузі забезпечує найважливіші фізіологічні потреби людини, які за теорією людської мотивації А. Маслоу є базовими і знаходяться в основі піраміди ієрархії потреб. Продукція аграрного сектору завжди була, є і буде лишатися незамінною у складі національних продовольчих ресурсів, а нинішні спроби навіть часткової заміни натуральних інгредієнтів у перероблених продуктах харчування на штучні, зумовлюють їх негативний вплив на стан здоров'я людини. Незважаючи на це, занепад сільськогосподарського виробництва в Україні, а також бажання переробних галузей промисловості знизити собівартість продукції за рахунок закупівельних цін на сировину, загострюють проблему якісного харчування. Забезпечення високої якості продовольчої продукції можливе лише за умови підвищення ефективності та масштабів діяльності вітчизняного сільського господарства.

Проблемам функціонування аграрної сфери, зокрема ресурсному забезпеченню галузі, тенденціям і перспективам її розвитку, державному регулюванню діяльності і т.д. присвячено велику кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, а саме: П.П.Борщевського, О.А.Бугуцького, П.Ф.Веденічева, П.І.Гайдуцького, Б.М.Данилишина, М.Я.Дем'яненка, В.О.Добриніна, С.І.Дорогунцова, О.І.Здоровцова, Е.М.Крилатих, В.Г.Крючкова, А.С.Лисецького, І.І.Лукінова, М.М.Паламарчука, О.М.Паламарчука, А.К.Пасхавера, М.Д.Пістуна, Д.К.Прейгера, О.М.Ракітнікова, П.Т. Саблука, В.П.Ситника, В.О.Точиліна, М.Трейсі,

О.М.Шпичака, Л.Г.Чернюк, В.В.Юрчишина та ін. Разом з тим сучасний стан вітчизняного сільського господарства вимагає формування нової стратегії та вжиття невідкладних заходів щодо наповнення позитивним змістом аграрних трансформацій, пошуку широкоспектральних джерел фінансової підтримки галузі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка системи дієвих заходів, здатних забезпечити підтримку сільськогосподарського виробництва в Україні на нинішньому етапі його розвитку. Досягнення означеної мети вбачається можливим через: аналіз діючої в Україні системи підтримки аграріїв; визначення пріоритетних напрямів аграрної політики та її регіональних складових, здатних забезпечити сталий, поступальний розвиток сільського господарства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Україна, володіючи потужним, навіть у світових масштабах, потенціалом для розвитку аграрного сектору національної економіки (передусім природним і трудовим), за роки державності не тільки не зберегла раніше досягнутий рівень, а навпаки – скоротила обсяги сільськогосподарського виробництва в 1,6 р., у т.ч. в рослинництві – в 1,3 р., у тваринництві (яке в економічно розвинених країнах світу посідає провідні позиції в аграрній галузі) – у 2,1 р. [3].

Найнебезпечнішим у сучасному розвитку вітчизняного сільського господарства є практично повна руйнація його матеріально-технічної бази. За останні 16 років вартість основних засобів сільського господарства України зменшилась майже в 2 р., а реальні механізми їх відтворення та модернізації на сучасному технічному і технологічному рівні відсутні. Свідченням цього є непомірно низька питома вага галузі за показником інвестицій в основний капітал: за останні 5 років – 4 – 5% [3, с. 36], хоча абсолютні розміри капіталовкладень у сільське господарство через ріст цін демонструють позитивну динаміку. Ще меншою (близько 2%) є частка прямих іноземних

інвестицій, спрямованих в аграрний сектор економіки. Обсяги цих коштів є дуже незначними в абсолютному вираженні, а відтак не здатні навіть частково сприяти вирішенню проблеми відтворення основних засобів вітчизняного сільського господарства. За останні роки практично не вводились в експлуатацію сучасні об'єкти виробничої інфраструктури галузі, особливо в частині зберігання, передпродажної підготовки продукції, а парк тракторів, автомобілів, комбайнів, ґрунтообробних механізмів, обладнання в тваринництві практично не оновлювався.

Такі тенденції сучасного розвитку аграрної галузі й разом з тим актуальність проблеми продовольчої безпеки України не викликають сумнівів щодо необхідності її підтримки (зокрема фінансової) з боку держави. В усьому світі (у т.ч. в економічно розвинених країнах) сільське господарство традиційно виступає дотаційною галуззю економіки, оскільки є високоризиковою сферою господарювання з повільним оборотом капіталу.

У нинішній практиці державної підтримки вітчизняного сільськогосподарського виробництва найбільш широкого застосування набули прямі фінансові дотації в галузь, здешевлення кредитів комерційних банків, податкові пільги та спеціальний режим оподаткування в сільському господарстві.

Обсяги державної фінансової підтримки аграріїв в Україні щороку зростають (рис. 1). Так, Законом «Про Державний бюджет України на 2007 рік» було передбачено виділення для АПК 8 млрд. грн., що в 3,2 р. більше, ніж у 2003 р. [2]. Однак відсутність пріоритетів, орієнтованих на регіональні особливості галузі, велика кількість державних програм фінансової підтримки сільського господарства (у 2007 р. – близько 50-ти), неприпустима бюрократизація, що переплітається з корупцією не дозволяють сконцентрувати кошти на ключових напрямках діяльності комплексу, а відтак освоєння бюджетних засобів селом не приносить бажаного ефекту – при зростанні бюджетних інвестицій селу за 6 останніх років у 3,2 р. (рис. 1), обсяги сільськогосподарського виробництва збільшились у 1,2 р. [3]. При цьому вже

навіть зовсім не йде мова про інвестиції в соціальний розвиток, інфраструктурне облаштування та благоустрій села, хоча їх відсутність у поєднанні з дефіцитом робочих місць, призводить до деградації сільського населення, особливо у віддалених населених пунктах.

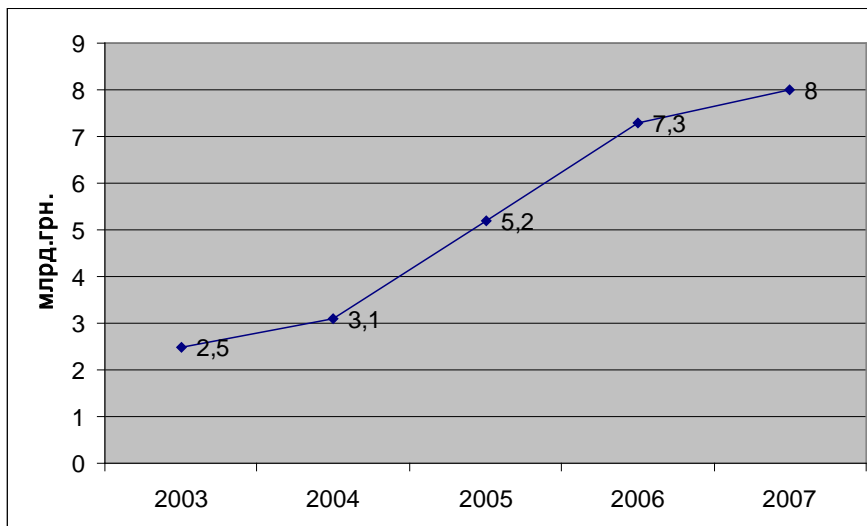

Рис. 1. Видатки Державного бюджету України на підтримку АПК

Розподіл коштів за програмами сільськогосподарських дотацій в Україні на 2007 р. відображено на рис. 2. Як видно з представленої діаграми, найсуттєвішою статтею видатків на АПК є дотації в рослинництво й тваринництво.

Рис. 2. Розподіл бюджетних коштів за програмами сільгосподотаций в Україні

На нинішньому етапі державотворення в Україні однозначно оцінити роль дотацій у розвитку аграрного сектору економіки досить складно. З одного боку, специфіка функціонування галузі й практика дотування аграріїв у країнах ЄС та США говорять на користь цієї форми підтримки виробників, з іншого – дотації часто перетворюються на засіб підтримки неефективних господарств, оскільки нівелюють стимули до підвищення ефективності виробництва, зокрема зниження собівартості, підвищення продуктивності праці та якості продукції.

Низька віддача від надання дотацій в Україні обумовлюється, перш за все, їх обмеженими обсягами та безсистемним надходженням, що не сприяє стабільності виробництва, а також порушеннями у використанні бюджетних коштів. Крім того, вітчизняні виробники мають нерівний доступ до бюджетних коштів. Великі аграрні підприємства володіють у цьому відношенні значними перевагами, маючи можливість вчасно отримувати необхідну інформацію і доступ до управлінських структур, які займаються розподілом державних фінансових ресурсів.

На нашу думку, дотації мають право на існування, що підтверджується тривалою практикою їх застосування в розвинутих країнах світу, а також нинішнім критичним станом основних засобів сільського господарства (власними силами вирішити цю проблему галузь, безперечно, не зможе), але на зовсім інших засадах.

Виходячи з того, що сільське господарство для більшості регіонів України є ключовим сегментом їх економічного простору, державна підтримка повинна бути диференційованою в залежності від галузевої спеціалізації конкретного регіону. Це дозволило б досить ефективно використовувати рентні відносини для акумуляції фінансових ресурсів і спрямування їх на гармонізований розвиток і ефективне функціонування національного аграрного потенціалу.

Саме такі підходи не дозволили б, наприклад, практично зруйнувати на Поліссі льонарство і позбавити легку промисловість текстильної сировини, або

ж картоплярство – і перейти на повне забезпечення потреб внутрішнього ринку в картоплі фрі, чіпсах та інших продуктах харчування з цієї сировини. Аналогічна ситуація з хмелярством, садівництвом, овочівництвом відкритого ґрунту.

Дуже корупційною в Україні є така форма державної підтримки сільського господарства, як компенсації за кредитами комерційних банків. Із цією метою в Держбюджеті 2007 року було передбачено виділення 667 млн. грн. Але, керуючись урядовою схемою, компенсацій не дочекалося багато господарств, оскільки для їх реального отримання, слід «мотивувати» чиновників різних рівнів. Розмір такої «мотивації» може сягати рівня самої компенсації, у зв'язку з чим виникає закономірне питання про доцільність останньої.

Крім того, багатьма банківськими установами в Україні було запроваджено непомірні застави, укладання додаткових договорів щодо надання консультаційних послуг аграріям, що зумовило здорожчання кредитів для останніх. У результаті таких угод підприємства вітчизняного АПК додатково виплатили банкам 13 млн. грн. Перевірити, які саме банки змушують селян укладати такі договори, дуже складно: тільки 40% банків у відповідь на запит КРУ подали письмові звіти, решта, посилаючись на Закон України «Про банки та банківську діяльність», відмовились надати інформацію про кредитні угоди, за якими здійснюється державна підтримка [2, с. 32].

Слід також відзначити, що в отриманні компенсацій за кредит значні переваги мають знову ж таки великі аграрні підприємства, оскільки малі, як правило, не мають об'єктів для застави. Це відбивається на показниках функціонування АПК західних регіонів України, де переважають дрібні та середні сільгосппідприємства [2, с. 122].

Непрямою формою дотування сільськогосподарських виробників в Україні є податкові пільги. Так, у 2007 р. в результаті запровадження пільг по ПДВ сільськогосподарським товаровиробникам, Державний бюджет України недоотримав близько 4 млрд. грн. Користуються згаданими преференціями

близько 28 – 29 тис. сільгоспвиробників і переробників. Відтак, у розрахунку на 1 суб'єкта господарювання припадає 140 тис. грн. прихованих дотацій у рік. Загальний же обсяг податкових пільг та інших видів податкових преференцій селу, за підрахунками експертів, на сьогодні в Україні складає 4 – 4,5 млрд. грн. [2, с. 33].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що нині діюча система державної підтримки АПК малоефективна. На нашу думку, механізм розподілу бюджетних коштів має бути максимально простим і транспарентним, передбачати участь обмеженої кількості чиновників на всіх етапах проходження фінансових ресурсів, жорстко контролюватися і доповнюватися персональною відповідальністю за будь-які зловживання й порушення у використанні коштів, як це практикується в США та країнах Європейського Союзу.

Державна програма підтримки сільського господарства в Україні, на нашу думку, має реалізовуватися в декілька етапів. Їх тривалість, зміст, регіональну спрямованість, фінансове й правове забезпечення, чітке розмежування повноважень та відповідальності учасників, а також механізм управління й контролю за виконанням повинні бути визначені окремим Законом.

Ставка у відродженні галузі має бути зроблена на особливості використання економічного простору регіонів та розвиток великотоварних господарств. Ефективність їх функціонування підтверджується досвідом економічно розвинених країн світу, а також значними перевагами та ширшими можливостями їх розвитку в Україні.

Водночас на нинішньому етапі не слід відкидати наявний потенціал особистих господарств населення. Для цього з боку держави вимагається лише консультативно-дорадче сприяння реалізації виробленої продукції, в т.ч. через створення мережі закупівельних підприємств, та декларування нижнього рівня

цін на продукцію на прийнятному для сільськогосподарського товаровиробника рівні.

На наступному етапі необхідними вбачаються солідарне інвестування у великі підприємства, здатні впродовж декількох років забезпечити високий економічний ефект і відродити традиційні для регіонів галузі, перетворити сільське господарство на локомотивну галузь національної економіки. Для концентрації, цільового й ефективного використання фінансових ресурсів має бути чітко визначений обмежений перелік господарств (принцип «осягти неосяжне» слід відкинути), куди спрямовуватиметься державна допомога, а також послідовність інвестування. Кошти, передусім, повинні використовуватись на модернізацію матеріально-технічної бази, збільшення площ багаторічних насаджень, насінництво, нарощування поголів'я високопродуктивної худоби, підвищення родючості ґрунтів і виділятися сільгосппідприємствам на конкурсних засадах із врахуванням обсягів та умов виробництва, а також строків окупності ресурсів.

На завершальному етапі при відповідній державній підтримці та задіянні сільськогосподарської ренти слід забезпечити вихід підприємств галузі (в тому числі середніх та дрібних) на принципи самофінансування та самодостатності.

Ще однією альтернативою для підвищення ефективності відтворювального процесу в сільськогосподарській галузі є інтеграційні процеси в АПК, які виступають основою узгодження економічних інтересів і дій партнерів, одержання більш високих прибутків (у тому числі й через усунення зайвих посередників), успішного вирішення проблем самофінансування підприємств АПК, збільшення надходжень до Державного та місцевих бюджетів.

Література:

1. Ряполов К., Татаренко Г. Поле без битвы // Бизнес. – 2007. - № 14. – С. 121 – 123.
2. Саливон С., Кондратьева Н. Не в коня корм // Бизнес. – 2007. - № 9. – С. 30 – 40.
3. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Техніка, 2007. – 645 с.
4. www.president.gov.by/ Офіційний інтернет-портал Президента Республіки Білорусь.